

KOVÁCS ANDRÁS

Celsiusban mérve

KOVÁCS ANDRÁS (1975) Budapestesi

Minden megvan, miközben sok minden új, megújult, talán idegen. Sok minden idegen vagy éppen most idegenedik körülünk, de hál' Istennek van olyan, vannak jelenségek, melyek *vannak, megvannak*, múlhatatlanok. Erről szeretnék ma, ezen a szép évfordulón együtt gondolkodni Önökkel.

Nem kívántam a méltán híres és szellemes *Iskola*-mondattal kezdeni a beszédemet, de egy haláleset, a Széchenyi-díjas Pomogáts Béla tanár úr halála és *Az emlékezet állandósága* arra sarkall, hogy mégis idézzem a nagyszerű gondolatot. Ottlik így ír a kőszegi iskolaévekről: „A három év például egyáltalán nem telt el, hanem van; minden pillanata áll egy helyben, kivetítve a mindenség ernyőjére, szélesen, mint egy divergens sugárnyaláb metszőpontjai sferikus felületen.”

Sokan idézik, kevesen értik pontosan, de alapigazságot érzékeltet. Születésre, életre, munkásságra vagy halálra emlékezve, mindenkor aktualitása van ennek a mondatnak.

Nagy szeretettel és örömmel köszöntök mindenkit. Köszönöm a szervezőknek, hogy itt lehetünk, én – személyesen – külön köszönöm Thimár Attila tanár úrnak, hogy itt lehetek, és hogy felkért ennek az ünnepi beszédnek a megtartására. Köszönöm, köszönjük, hogy eljöttek ide ehhez a házhoz, ezen a napon.

Idejöttünk, megérkeztünk.

Megérkezés és emlékezés: különös fogalmak. Összetartoznak, és összetartozásuk még kézzel-foghatóbb lesz Ottlik Géza egyik írása kapcsán, amelyet a mai ünnepre választottam.

Megajándékozottak vagyunk. Ajándékot kaptunk Ottlik Géza személyében, ajándékot kaptunk az ő alkotásaiban, és ajándékot abban a közösségben, melynek tagjai ünnepelni gyűltek most össze, hogy a száztizenegy éve született bridzs-szakértőre emlékezzünk, aki – egy angol szaklap tanúsága szerint – hazájában íróként is ismert. Hogy mennyire ismert és kedvelt ez az életmű, rögtön egy, az *Iskola a határon* című regénnyel kapcsolatos gimnáziumi történettel kezdem. Engedjék meg, hogy egy tanári emlékemet elevenítsem most föl!

Különösen aktuális ez most, amikor zajlanak az érettségi vizsgák. Egy alkalommal, már jócskán túl a szóbeli tételsor összeállítását után, mikor a végzős évfolyammal az *Iskola a határon* című regényről beszélgettünk, az osztály kezdeményezte, hogy huszonegyedik tételként (soron kívül) kerüljön bele a vizsgakövetelmények közé a regény.

Tételsorunkban *minden megvolt*. Homérosztól Gion Nándorig, Horatiustól Nagy Gáspárig. És mégis...

Honnan ez a népszerűség? Mit szeretünk Ottlikban? A pontosságát? Az emberségét? A humorát? Ezeket és sok minden mást együtt, szétválaszthatatlanul.

Tanárként mondom, hogy Ottlik Géza művészte jól tanítható és jól tanulható, mert közelről szól a fiatalokhoz. Nevelődésregénynek mondjuk az *Iskolát*, és mi, akik szeretjük az ottliki szövegeket, életünk zarándokútja során szeretnénk igényesen fejlődni, nevelődni igényes-emberséges műalkotások útjelzői között. *Hajnali háztetők, Buda, Továbbélők, Iskola a határon, Valencia-rejtély*, sorolhatnánk. Valóban *minden megvan* bennük, ami a 20. századi magyar szépprózát szerethetővé teszi.

Egy tőmondat vissza-visszaköszön. Igen, *minden megvan*. Az ottliki életmű lekerékítségével érinti meg leginkább olvasóját.

A mai ünnepre készülve Ottlik Géza *Minden megvan* című novelláján tűnődtem, különös aktualitása van ennek a nagyszerűen felépített elbeszélésnek. Amikor emlékezünk valakire, talán azt várják – joggal – a hallgatók, hogy a visszaemlékező gondolatai a *nincsből* a *van* felé íveljenek. A nemes művészet és a tanári küldetés is ezt a hankissit, Cseh Tamás-i irányt mutatja. A novella mindenestre segíti ezt az irányt megtartani. A pszichonarratív szabad-függő beszédben megismert főszereplő, az elbeszélés olvasója és a szerzőjére emlékező szónok egyaránt a *nincsből* a *van* felé táncol.

A történet főszereplője, Jacobi Péter a neves hegedűművész (Kicsit maga Ottlik, kicsit Koromzay Dénes brácsaművész) sok évtized után érkezik vissza ifjúsága helyszínére, a közép-európai nagy-

Elhangzott 2023. május 9-én, Ottlik Géza születésének 111. évfordulóján a Kortárs folyóirat által szervezett koszorúzáson.

városba. Óvatosan bomlik ki a cselekményben, hogy Budapesten járunk, ahol művészete elismerésekként Aranyhegedűvel kívánják őt kitüntetni. Ismeretlen utazó, itthon van, de úton jár. Az elbeszélés íve a *majdnem* felől indul... Minden idegen, minden megváltozott. Ami mégis megvan, az az össze-tevésztetetlen ottliki humor:

„A hetilap egyoldalas cikket közölt róla. »Negyvenévi távollét után ismét köszöntheti szülővárosa Jacobi Pétert, aki időközben meghódította hegedűjével a világot.« A cikk egy csomó fényképből állt inkább, szövege rövid volt. Jacobi frakkban, Jacobi fürdőnadrágban Einstein társaságában. A Windsor herceg és hercegné Jacobi nélkül.”

Hatalmas a felhajtás az érkezése körül, de hamar kiderül, hogy egy politikusnak jár a tisztelet a repülőtéren. Majdnem-siker, pseudohírnév...

Milyen jelen bomlik ki, milyen múltból? Ki hogyan látta, ki hogyan látja a letűnt évtizedeket?

Mnémoszüné, az emlékezés istennőjének korában, a 20. században járunk. A hazalátogató Jacobi Péterrel az Ottliktól oly ismerős elmondhatatlanság wittgensteini problémáját érzékeljük. „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” Jacobi példája azt mutatja, hogy a zene nyelve közbülső fokozatként segítségünk lehet. Az elmondhatatlanról zenélni is lehet.és hol a régi lány, akit nem vett feleségül, meg az üres hajnali sugárút és az indóház üvegcsarnoka. Az A-dúrban van mind, ez meg c-moll.”

Igen, egy A-dúr világ c-moll melankóliája szól hozzánk. Nem zeng, nem királyi, de hiteles és szép, mert emberi. Jacobi Péter korábban érkezik. Korábban, mert a tengerentúlon lemondták egy koncertjét. Élete dupla élet. Híd a múlt és a jelen között, kettségét talán magunkra vonatkoztatva is szemlélhetjük. Még leszállás előtt, a gépen figyelmeztetik, hogy öltözzön melegen, hiszen az *ókontriban* tíz fok van legfeljebb – Celsiusban mérve.

Az enyhülésre itt még bizony várnia kell.

Kettősség és szerepek.

„Magas, sovány, nyugtalan ember volt, ha magára maradt egy szállodaszobában. Ha látták, akkor mosolygós képet vágott, ráncait átalakította derűsre, kellemesre.” A létnek ez a megduplázása ismerős lehet nekünk, akik most emlékezni gyűltünk itt össze. A nagy íróra, de az emberre is. Régi korra, de valamire, ami örökkön ismétlődve állandó. Jacobi emlékébe idézi a régi Budapestet, az árulkodó nevű Újvilág utcát, és bár a politika, egy politikusi beszéd árnyékolja várva várt, majdnem-siker koncertjét, egy spontán előadott foxtrott igazolja, hogy létezik olyan szféra, ahol valóban *minden megvan*.

Weöres Sándor írja *Öröklét* című versében:

„A Föld, hol az élet terem, / a mindent elnyelő sírverem / a síkság, hegy, tenger, folyó / öröknek látszik és muló. // Világűr és mennyboltozat / sok forgó égi kapcsolat / a milliárdnyi tűzgolyó / öröknek látszik és muló. // Mit eltemet a feledés, / egy gyík-kúszás, egy szárnyverés, / egy rezdület mely elpörög / Múlónak látszik és örök // Mert ami egyszer végbement / azon nem másít semmi rend, / se Isten, se az ördögök: / mulónak látszik és örök.”

Jacobi világában, Ottlik világában, akárcsak a köszegi alreálban minden múlónak látszik, és minden örök.

Az ironikus *minden megvan* – mikor valójában minden megváltozott – két ponton válik komollyá, szikárrá és dísztelenné. Két emlékből nincs pardon. Két kőkemény valóság van, és ez újra az életműre mutat. Ottliktól azt tanuljuk, hogy az életben blöffölni nem szabad. A múlt emlékeiben szaladó varkocsos kislány, aki azt kiáltja, hogy „Nem ér a nevem!”, illetve az anyanyelv újra felfedezése véresen komoly. A nevem, a nevünk, az anyanyelvünk mindig él és mindig ér. Ottlik példát mutat, nem mutatott, hanem most is mutat erre.

Amikor a hegedűművész, Jacobi Péter hazatért, kizárólag az anyanyelvét találta változatlanul. A nyelvet, a világlátást, az életstílust, mely akhilleuszi pajzsként, a kultúra pajzsaként védelmezi az emlékezés harcába indulót.

A legnagyobb élmény – Kosztolányitól tudjuk – az anyanyelvben lét. Jacobit körbeveszi az anyanyelve, melyen sem ideológia, sem új rendszer nem fogott. Ottlikot olvasva közösséghez tartozást, nem csupán nyelvi, de kulturális közösségi létet tapasztalhatunk. A 20. századi lét közösségteremtője az ottliki próza, ahol mindenkinek ér a neve, amelyből mindenki erőt meríthet.

Az elbeszélő, Jacobi Péter hivatását, küldetését így fogalmazza meg: „Nem ezért jött. Nem ezért tanult meg járni, nem ezért tanult meg beszélni az emberek nyelvén. Kém volt ő közöttük. Idegen hatalom ügynöke. [...]; az angyaloknak kémkedett az emberi világban.”

Emberség és emlékezet.

Hisszük, hogy – Ottlikkal szólva – *minden megvan*, és derűvel mondjuk most és itt, hogy a nyelv az emlékezet, emberségünk mind megvan; mert akad itt egy, a Transzcendensre mutató üzenet is: *Minden megvan*, szól az ottliki hitvallás, mert a Minden Van. A Minden van meg!

Róhatjuk utcáinkat, nosztalgizva Jacobi Péterrel, de a fájdalmasan szép felismerésre mégiscsak Ottlik Géza vezet el bennünket, kinek elbeszél-

lése ismeri ugyan Ady Endre szép sorait: „Óh, az élet nem nagy vigalom / Sehoh. De ámulni lehet” (*A Gare de l’Esten*), de közben mégis föllélegezhetünk, mert a cím – úgy is, mint kiváló szövegkohéziós elem –, valamint a történet egésze hirdeti: *A Minden* megvan. Sértetlenül.

Ezt azonban a koncerttermekben, a foghíjas nézőtér előtt vagy a repülő fedélzetén hiába is ke-

ressük Jacobival együtt. Küldetésünk interiorizálódott, bensővé vált. A hazatérő otthona nem a város, nem a hírnév, nem a múlt, hanem a *kegyelem*, az örök jelenben.

Emlékezzünk hát derűvel és szeretettel itt, az A-dúr utcazájban, az angyaloknak c-mollban kémkedő nagyszerű Ottlik Gézára!

Köszönöm, hogy meghallgattak.

UJVÁROSSY LÁSZLÓ, Kelengye – Intim tér, 2020, textil, hímzés (1. terem)